

*Грађа о прошлости Босне 4*, Академија наука и умјетности Републике Српске, Одељење друштвених наука, Бања Лука, 2011, 176 str.

Kritički objavljeni izvori, pored originalnih izvora koji se čuvaju u arhivima, čine temelje svakog naučnoistraživačkog rada te stoga njihovo objavljivanje ima višestruki značaj. Nezaobilazne zbirke izvora koje su nastale tokom 19. i početkom 20. stoljeća već su odavno pokazale manjkavosti, zbog čega se pojavila potreba za suvremenijim kritičkim izdanjima koja bi se oslanjala na rezultate do kojih je došla moderna historijska nauka. U tom smislu, u časopisu *Građa o prošlosti Bosne*, od kako se 2008. godine na naučnoj sceni pojavio, prezentirano je i kritički analizirano oko šezdeset povelja, isprava i pisama koja su dio korespondencije bosanskih vladara, vlastele, trgovaca, bilo među sobom, što je rjeđi, bilo s Dubrovačkom općinom, što je češći slučaj. Novi broj ovog časopisa sadrži šesnaest kritičkih izdanja povelja koje su hronološki raspoređene, počevši od Povelje kralja Tvrtka 1357. do 1468/1469. godine, kada je objavljena potvrda koja svjedoči da je Juraj Bogišić sinovac Braila Tezalovića. Sve isprave koje su u ovom broju obrađene spadaju u ćirilčne isprave, dok je samo jedna napisana na latinici.

Dejan Ječmenica je u radu pod naslovom *Povelja bana Tvrtka knezu Vlatku Vukoslaviću* (9-19) analizirao povelju koja se dugo vremena pogrešno pripisivala glasovitom korpusu kormendskih povelja. Ova isprava, koja se čuva u Mađarskom držav-

nom arhivu u Budimpešti, pripada jednoj u nizu koja rasvjetljava odnose između bana Tvrtka na početku vlasti i plemićke porodice Vukoslavića. U njoj mladi bosanski vladar, zajedno s bratom Vukom i majkom Jelenom i u prisustvu četrnaest svjedoka, potvrđuje knezu Vlatku Vukoslaviću *vjeru gospodsku*. Dalje saopćava da Vlatko neće trpjeti zbog posljedice nevjere koju je počinio njegov bratučed Grgur Pavlović, te ga poziva da mu i dalje vjerno služi. Povelja nije datirana, ali se kao *terminus post quem* uzima 14. mart 1357. godine. Ovjerena je pečatom s istim tipom teško naoružanog konjanika koji je koristio Tvrtkov stric Stjepan II.

Isti autor je obradio i drugi dokument pod naslovom *Povelja bana Tvrtka knezu Pavlu Vukoslaviću* (21-29) iz 1367. godine. Iako nedostaje početni dio teksta koji sadrži invokaciju i intitulaciju, iz sadržaja dokumenta može se zaključiti da se odnosi na događaje koji su se desili neposredno nakon ponovne uspostave vlasti Tvrtka na položaju bosanskog bana, pošto je prethodno zajedno sa svojom majkom napustio zemlju zbog pobune vlastele koja je na vlast dovela njegovog brata Vuka ili Vukića. Povelja pripada poznatom korpusu isprava koje su se čuvale u mađarskom gradu Kormendu. Budući da se ovom dokumentu danas izgubio svaki trag, analiza je izvršena na osnovu solidnog crno-bijelog

snimka nastalog 1896, kojega je objavio Thallóczy 1906. godine. Skrećemo pažnju i na autorovu sumnju u površinske dimenzije ostalih körmendskih povelja objavljenih kod Thallóczyja.

Uspješna vanjska politika kralja Tvrtka I kulminirala je proširenjem bosanske granice prema Dalmaciji i Hrvatskoj. Reprezentativan primjer ovih nastojanja je *Povelja kralja Tvrtka I Kotromanića Šibeniku* (31-47), koju je obradio Neven Isailović. Iako je original znatno oštećen, naporom autora rada povelja je dopunjena na spornim mjestima iz *Šibenskog diplomatarata* nastalog u 17/18. stoljeću koji je prepisan prije nego se mehaničko oštećenje pojavilo. Pored toga ispravljani su propusti i nedostaci ranijih čitanja povelje iako su neka vršena u skorije vrijeme. U ovoj povelji, objavljenoj 11. juna 1390. godine, bosanski vladar na molbu šibenskih poslanika Dujma Žuratića i Ivana Naplavića potvrđuje Šibenčanima slobode i privilegije koje su uživali pod vlašću ugarskih kraljeva. S druge strane, Tvrtko zadržava za sebe samo prihode od solne komore i tridesetnice, a pored toga dodjeljuje općini grada Šibenika polovinu sela Humljani. Kako se iz dokumenta vidi, izdavanju ove povelje prethodila je zakletva Šibenčana na vjernost kralju Tvrtku, koja, međutim, nije sačuvana. Pisana je na pergamentu lijepom i svečanom goticom. Isprava se čuva u Mađarskom državnom arhivu.

U radu *Письмо Дубровчан Госпоже Елене о Царине в Лютый* (49-56) Marija Aleksandrovna Černova analizira dokument koji se čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku, a govori o problemu koji je izazvao uvođenje carine na Ljutoj, koju su kontrolirali ljudi Sandalja Hranića. Naime, vlasni Nikšići žalili su se Dubrovčanima, a oni su nakon toga 6. augusta 1399. godine

poslali pismo Jeleni Hranić, supruzi Sandaljevoj, u kojem su je podsjećali na prijateljstvo koje su njegovali i dodali da uvođenje carine te odnose ugrožava. Iako su Dubrovčani dobro znali da je sam Sandalj uveo spomenutu carinu, oni su se obratili njegovoj supruzi uzdajući se u njenu naklonost s nadom da će im izgledi tada biti veći. Carina je najvjerojatnije ubrzo nakon toga i ukinuta.

Dva pisma koja su upućena od strane Dubrovačke općine Raupu, čovjeku od povjerenja Hrvoja Vukčića Hrvatinića, analizira Pavle Dragičević u radu *Dva pisma dubrovačke opštine knezu Raupu* (57-66). Iz razloga što je trgovina solju bila veoma važna i intenzivna između Bosne i Dubrovnika, pridavala se velika pažnja trgovima gdje se so mogla prodavati. Prema srednjovjekovnom shvaćanju, stari običaji i tradicija imali su veliku ulogu pri argumentaciji o ispravnosti donesenih odluka. U tom smislu, otvaranje novih solnih trgova smatralo se uzurpacijom i povredom starih običaja, o čemu govore spomenuta dva pisma. Prvi dokument iz 27. januara 1403, između ostalog, sadrži zahvalu za Raupovo posredovanje kod bosanskog vlastelina da se obustavi prodavanje soli u trgu u Sutorni, dok u drugom dokumentu iz 26. marta 1405. godine Dubrovčani upućuju Raupu čestitke povodom njegovog postavljanja za kneza Splita i pri tom ga podsjećajući da pripazi na njihove interese u tom gradu, jer su čuli da Splićani žele da ometaju dubrovačke trgovačke brodove.

Pokušaj da se iznađu prihvatljiviji mirovni okviri nakon bosansko-dubrovačkog rata, vođenog između juna 1403. i maja 1404. godine, reflektiraju se u radu Tamare Vuković *Dva pisma dubrovačke opštine knezu Pavlu Radenoviću iz 1405. godine* (67-74). Oba pisma se nalaze u seriji *Lettere e com-*

*missioni di Levante*, a sačinio ih je poznati logotet Rusko Hristiforović. U prvom dokumentu Dubrovčani se zahvaljuju knezu Pavlu zbog njegovog angažmana koji je bio od koristi Dubrovčanima kod novoizabranog kralja Tvrtka II i hercega Hrvoja. U drugom pismu uočava se drugačija politička klima. Dubrovčani odgovaraju pozitivno na molbe Pavla, koji im se u ranijem pismu obratio kako bi zatražio utočište sebi i porodici, a prinuđen zbog opasnosti koja je prijetila sa sjevera personalizirana u liku ugarskog kralja.

Veoma važan dokument iz historije Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku predstavlja *Povelja kralja Stefana Tvrtka Tvrtkovića kojom Dubrovčanima potvrđuje Slansko primorje (75-88)*, koju je obradio Rade Mihaljić. Nakon što je kralj Ostoja nakon neuspješnog rata s Dubrovnikom iz 1403-1404. morao odstupiti s vladarskog položaja, na novom kralju Tvrtku II ostalo je da se iznađe mirovni sporazum s Dubrovčanima. Mir je 24. juna 1405. godine uspostavljen, a sačuvan je u formi svečane povelje koju je bosanski kralj, nakon što se savjetovao s vlastelom, uputio Dubrovačkoj općini. Svakako, najznačajnija stavka u njoj odnosi se na potvrdu zemljišta koje se prostire od Kurila (danas Petrovo Selo) do Stona, uključujući selo Lisac i zaseoke Imoticu i Trnovicu. U prilogu se pored odlične fotografske reprodukcije povelje nalazi i njen prijepis koji je načinio Nikša Zvijezdić.

Pavle Dragičević je autor i rada *Dva pisma Dubrovačke opštine vojvodi Sandalju povodom kupovine broda i jedne pomorske nepogode (89-95)*. Veliki bosanski vojvoda Sandalj Hranić Kosača od jeseni 1412. godine našao se u ulozi posrednika između dvije zaraćene strane – Venecije i Zete, pošto se prethodne godine oženio Jelenom, udovicom Đurđa II Stracimirovića Balšića

i majkom Balše III, tadašnjeg gospodara Zete. U svrhu mirovnih nastojanja i njegovih ličnih trgovačkih aktivnosti vezanih za depozit, vojvoda Sandalj je u Veneciju oktobra iste godine poslao svog poslanika Grubača Dobrevića. Nakon što su svi poslovi uspješno završeni, poslanstvo je prilikom povratka u Dubrovnik imalo pomorsku nezgodu, o čemu govori drugo pismo od 15. decembra 1412, jer su tokom nevremena bili primorani da izbace dio tereta, a Sandalj je po odredbama Pomorskog zakona trebao da nadoknadi štetu u visini od 12 dukata. S druge strane, iz prvog pisma od 12. oktobra iste godine, saznajemo da se odbija Sandaljeva ponuda o kupovini broda u Dubrovniku. Originali dokumenta nisu sačuvani, preostali su samo ovi prijepisi koji se nalaze u seriji *Lettere e commissioni di Levante* Dubrovačkog arhiva.

Povelja o kupoprodaji Konavala koju je analizirao Rade Popović u radu *Povelja vojvode Sandalja i braće mu Vukca i Vuka kojom ustupaju Dubrovčanima svoj deo Konavala (97-109)* spada u rijetki primjer očuvane građe koja potječe iz Sandaljeve kancelarije. Područje Konavala ima primarni značaj za teritorijalno širenje teritorija Dubrovačke općine, stoga je dogovor o ustupanju jednog njegovog dijela od strane vojvode Sandalja važan datum u historiji grada pod Srđem. Ovom ispravom bosanski vojvoda, koji je nositelj suverenosti nad ovim posjedom zajedno s braćom knezom Vukom i Vukcem, koji su svoje posjede imali uglavnom u Podrinju, Dubrovačkoj općini "u baštinu i plemenito" ustupa pola župe Konavala i Vitalinu u Donjoj Gori i sva sela, zaseoke i ljude koji pripadaju ovim župama. Zauzvrat je Sandalju obećan godišnji tribut od 500 perpera, a zajedno s braćom darovane su mu dvije kuće u gradu Dubrovniku i ostavljena mogućnost da kupi

baštine u Župi dubrovačkoj u vrijednosti od 3.000 perpera. Napominjemo da je isprava izdata na Stipan-polju pod Sokolom 24. juna 1419. godine, te da sadrži tri originalna pečata, svakog od trojice braće, što se rijetko može susresti.

O jednom specifičnom obliku bankarskog poslovanja, čije je pravo korištenja bilo osigurano samo nekolicini aktera, svjedoči *Dubrovačka potvrda knezu Brailu Tezaloviću o primanju novca na dobit* (111-116) od 10. januara 1427. godine, koju je obradio Arandžel Smiljanić. Ovom dokumentu prethodio je kupoprodajni ugovor za dio Konavala koji je bio baština Pavlovića, jer je za njegovo izdavanje važnu ulogu odigrao diplomata Radoslava Pavlovića knez Brailo Tezalović, kojeg su Dubrovčani nagradili sa 1.000 dukata. Ovaj dokument saopćava nam da je polovinu od tog iznosa Brailo ostavio komuni da tamo stoji kako bi na njega ostvario godišnju dobit od 5%. Ova vrsta bankarskog poslovanja predstavlja odraz strujanja razvijenih evropskih tržišta i predstavlja najveći stupanj zaštite imovine, dok je za njenu tehniku, za razliku od depozita, sistem kamatnog kreditiranja bio nužan. Dokument je sačinjen u dva primjerka, jedan koji je ovdje prezentiran i drugi koji je Brailo odnio sa sobom.

Drugi rad koji je obradio Arandžel Smiljanić je *Povelja vojvode Đurđa Voisalića kojom potvrđuje baštinske posjede braći Đurđevićima* (117-135), izdana u Potkruševu 12. augusta 1434. godine. U ovom dokumentu, koji je bogat topografskim podacima, vojvoda Donjih Kraja Juraj Vojsalić izdaje ispravu kojom potvrđuje baštinske posjede braći: vojvodi Pavlu, knezu Nikoli i Vlatku Đurđeviću, te njihovom rođaku knezu Vuku Vukičeviću. Povelja, osim u slučaju nevjere, garantira nepovredivost njihovih posjeda koji se nalaze na prostoru Cetinske

krajine. Autor skreće pažnju kako isprava daje podatke od "kapitalnog značaja" za proučavanje etničke i vjerske pripadnosti stanovništva ove oblasti. Specifičnost ovog dokumenta ogleđa se i u tome što on predstavlja korespondenciju između humske vlastele, dakle nije upućen u Dubrovnik niti iz njega, što je prava rijetkost. Iako se danas čuva u ovom gradu, nije jasno kako je tamo dospio. Iz njegovog sadržaja jedino saznajemo da je predat franjevačkom redu na čuvanje.

Uvid u diplomatske odnose Pavlovića – poznatog velikaškog roda iz srednjovjekovne Bosne i Dubrovnika, omogućava Rade Popović u radu *Povelja vojvode Ivaniša R. Pavlovića Dubrovčanima* (137-149), koja je izdata na planini Bujaku prema Brodaru 29. septembra 1442. godine. Zanimljivost koja se veže za ovaj dokument jeste njegova dimenzija koja spada u red najvećih južnoslavenskih isprava. Ovu povelju je vojvoda Ivaniš Pavlović u svoje i u ime svoje malodobne braće, kneza Petra i kneza Nikole, uputio Dubrovčanima kako bi potvrdio sve povelje, ugovore i povlastice koje su imali s njegovim prethodnicima. Najvažniji dio dokumenta svakako se odnosi na potvrdu onog dijela Konavala koju su Pavlovići prodali Dubrovčanima kojem pripadaju grad Soko, Vitalina, Cavtat i Obod. Pored odlične reprodukcije povelje u prilogu se nalazi i njen prijepis.

Posljednji članak u ovom broju djelo je Srđana Rudića – *Potvrda da je Juraj Bogišić sinovac Braila Tezalovića* (151-160). Iz njega saznajemo da je devet osoba posvjedočilo da je Juraj Bogišić, kojeg se na dvoru vojvode Radoslava Pavlovića "prijekorom" zvalo Hvae, sin Brailovog brata Bogiše. Svjedoci, među kojima ima i onih kojima je ovo jedini spomen, to potvrđuju na osnovu toga što su sa Brailom Tezalovićem i njegovom

---

braćom bili u službi kod vojvode Radoslava Pavlovića. Kako bi se svjedočenje osnažilo u ovom nedatiranom dokumentu prikazan je i rodoslov porodice Tezalović. Autor, ispravljajući prethodne pogrešne datacije, smatra da nastanak ovog dokumenta treba tražiti između 5. februara 1468. i 14. januara 1469. godine.

Širina ponuđenog raznovrsnog izvornog materijala ne bi bila u dovoljnoj mjeri pregledna da nije izrađen precizni *Registar* (161-169), koji je sačinio Dejan Ječmenica, a istraživačima srednjovjekovne bosanske prošlosti omogućit će lakši i brži uvid u prezentirane radove.

Ovim brojem kolektiv okupljen oko časopisa *Grđa o prošlosti Bosne* uspješno nastavlja svoj angažman na objavljivanju i analizi dokumenata koji se odnose na srednjovjekovnu prošlost Bosne. Različiti

segmenti bosanske historije, među kojima se u ovom broju ističu ekonomski, pravni, genealoški aspekti, omogućuju istraživačima da uz kvalitetne slikovne priloge detaljnije proniknu u bit dokumenta. Kao nedostatak možemo navesti nepostojanje geografskih karata koje bi topografske podatke, kojih u pojedinim ispravama ima više od deset, učinile preglednijima.

Na kraju napominjemo da je ovim izdanjem, kao i prethodnima iz ove serije, izdavačka djelatnost u Bosni i Hercegovini obogaćena novijim pristupom koji se odavno nametao kao nužan s obzirom da su mnogi dokumenti važni za historiju ove zemlje zadnji put kritički obrađeni prije više desetljeća ■

---

Nedim Rabić

---

---

*Споменица академика Сима Ћирковића, Историјски институт, Зборник радова, Књ. 25, Београд, 2011, 463 стр. + Библиографија академика Сима Ћирковића, Историјски институт, Посебна издања, Књ. 61, Београд, 2011, 157 стр.*

Povodom smrti akademika Sime Ćirkovića Istorijски институт iz Beograda je u toku 2011. godine objavio dvije prigodne publikacije kojima je odana počast ovom velikom srpske, balkanske i evropske historiografije. Značaj ovog historičara u razvoju historijske nauke, pogotovo medievalistike, gotovo je nemjerljiv. Širina proučavanih tema, velika erudicija, do savršenstva doveden historičarev zanat te pravilan osjećaj i odnos prema izvorima, doprinijeli su tome da je vrlo teško naći granu histo-

rijske nauke o srednjem vijeku na našim područjima a da je Ćirković nije obradio. Učešće u publikovanju Spomenice dalo je trideset istaknutih historičara s područja jugoistočne Evrope, ali i šire, koji su se svojim radovima, na jedan ili drugi način, dotakli tema koje je nekada u toku svoje velike karijere proučavao Ćirković.

Spomenicu otvara nekrologij *Сима М. Ћирковић (29. јануар 1929, Осијек – 14. новембар 2009, Београд)* (9-13), koji je napisao Ljubomir Maksimović, još jedan